

bus hominum, ac proinde acrius sæviunt, magisque penetrant et puniunt delicta, præsertim post hanc vitam in igne, vel gehennæ, vel Purgatorii. Unde Paulus ait: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, » *Hebr. x, 31*. Quin et Poeta: « Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus: » quia tarditatem supplicii gravitate compensant.

23. SECUNDUM ENIM MAGNITUDINEM (*μεγλιοςδυναμην*, id est, majestatem, magnitudinem, magnificentiam) IPSIUS, SIC ET MISERICORDIA ILLIUS CUM IP SO EST, — SYRUS, quia sicut majestas ejus, ita et misericordia ejus; et sicut nomen ejus, ita et opera ejus, *q. d.* Qualiter vocatur, talis est, et taliter operatur. Tigurina: Quanta enim majestas est ipsius, tanta est ejusdem misericordia. Omnia enim attributa in Deo sunt paria, imo unum et idem: sed significat Siracides potentissimæ majestatis Dei decus esse, parem cum ea; ideoque summam et immensam clementiam, juxta illud *Sapientia XII, 16*: « Virtus tua justitiæ initium est; et ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. » *Virtus, græce* *ελεος*, id est, potentia, robur, fortitudo, *q. d.* In hominibus fortitudo est initium oppressionis et injustitiæ: at in te tua fortitudo, o Domine, est initium justitiæ et clementiæ; quia « vera magnitudo principis est clementia, » ait Seneca lib. *De Clementia*. Et *Sap. XI, 27*: « Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas; » Græce significantius, *δὲσποτα φιλόφρων*, id est, Domine philoanime, Domine animarum zelator, Domine qui animarum ardes amore. Rursum, sicut Deus est suum esse, suaque celsitudo; sic est et sua misericordia. Quare, sicut non potest discedere a suo esse suaque celsitudine; sic nec a sua misericordia, quin actu omnium misereatur. « In perpetuis enim non differt esse a posse, ait Aristoteles lib. II *Physic.*

Hæc Siracidis sententia referenda est ad *τὸ* patientiam habebunt, sanctificabunt, preparabunt corda sua, cæteraque præcedentia, et simul ad id quod proxime præcessit, « dicentes: Si poenitentiam non egerimus; » in eo enim tacite includitur *τὸ* poenitentiam ergo agamus, *q. d.* Timentes Deum in eo omnes spes suas defigunt, ei præparabunt et sanctificabunt corda, in adversis patientiam habebunt, suscipientes ea loco poenitentiae ob commissas a se culpas; quia sciunt se hæc faciendo conciliaturos sibi Dei misericordiam, quæ magna est, imo immensa: tanta enim est, quanta est Dei magnitudo et majestas, quæ utique est infinita et immensa. Unde Syrus vertit: Qui timet Dominum, disponet cor suum; et qui derelinquit eum, perdet spiritum suum: quia, sicut majestas ejus, ita et misericordia ejus; et sicut nomen ejus, ita et opera ejus; et Arabicus: Timentes Dominum inquirunt beneplacita illius, et opera ejus secundum nomen ipsius.

Moraliter, hinc discere quanta sit Dei misericordia, mirum, quanta est ejus magnitudo, majestas, mensitas: tanta enim est mensura misericor-

diæ, quanta majestatis; eadem enim est utriusque. Rursum, significat hac sententia Siracides, ex magnitudine majestatis et potentiae oriri magnitudinem divinæ misericordiae, beneficentiae et clementiae: magni enim animi et celsæ indolis est, iræ dominari, injuriis non moveri, peccantibus parcere, imo benefacere; quo fit, ut immensa Dei magnitudo et omnipotentia maxime se exerat et ostendat per immensam clementiam, juxta id quod orat Ecclesia: « Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas, » etc. Et S. Fulgentius, *epist. 7 ad Venantium*, cap. IV: « Deus, ait, multus est ad ignoscendum: in hoc multo nihil deest, in quo est omnipotens misericordia, et omnipotentia misericors. Tanta est autem benignitas omnipotentiae, et omnipotentia benignitatis in Deo, ut nihil sit quod nolit aut non possit relaxare converso. » Hoc est quod ait Sapiens cap. XI, 24: « Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam, » *q. d.* Omnipotentia tua tibi est quasi causa et ratio omnis misericordiae: imo vero misereri peccatoris, eique poenitentia peccata condonare, est opus summæ potentiae, ac majoris quam sit creare cælum et terram, ob rationes, quas ex S. Augustino recenset S. Thomas I II, *Quæst. CXIII, art. 9*. Hac de causa Deus judicium et vindictam magistratibus inferioribus, sibi subordinatedis committit; sibi vero peccatorum indulgentiam et misericordiam reservat, quasi opus regium et divinum. Unde Fulgentius, *epist. 7, cap. III*: « Si misericors est Deus, inquit, universa potest peccata dimittere. Non est perfecta bonitas, a qua non omnis malitia vincitur. » Denique, « superexaltat misericordia judicium, » *Jacobi II, 13*.

Hinc rursum Deus est summe patiens, dissimulans atrocissimas in se offensas et blasphemias, quia ipse summe sui rerumque omnium est potens: nam patientia est potentia; impatientia vero est animi impotentia, uti docet Boetius lib. III, *metro 5*. Quapropter Deus Moysi petenti videre Dei gloriam, omneque bonum, ostendit ei suam misericordiam, seque proinde non omnipotentem, sed misericordem indigitavit *Exodi XXXIII, 7*. Vide quæ ibidem dixi. Ideo addit Siracides: « Sic misericordia illius cum ipso est: » licet enim justitia, sapientia, fortitudo et cætera attributa sint pariter cum Deo; tamen id proprie attribuitur misericordiae, quia hæc summe propria infimaque est Deo, ac quasi e visceribus ejus nata, in iisque conclusa. Unde misericordia et eleemosyna specie virginis pulcherrimæ apparuit S. Joanni archiepiscopo Alexandrino, cognomento Eleemosynario, dicens « se esse filiam summi Regis, illique familiarissimam et infimam, quæ quidlibet ab eo impetraret, et quoscumque commendaret, ei faceret amicissimos. » Quo viso ille ad tantum eleemosynæ studium accensus est, ut omnia in pauperes erogaret, et pene prodigeret, ut refert

Leontius in ejus Vita. Misericordia ergo est opus divinum, quod misericordes facit quasi deos, juxta illud S. Gregorii Nazianzeni *De Cura pauperum*: « Ego calamitoso Deus. »

Rursum opera cætera Dei ad extra, puta, opera sapientia, justitiæ fortitudinis sunt limitata et finita: Deus enim non creavit infinitum. At misericordiam infinitam effudit in nos, cum seipsum in carne humanatum nobis tradidit, ut peccata nostra aboleret, juxta illud: « Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto, » *Luce I*. Est ergo opus incarnationis et redemptionis, æque ac remissionis peccatorum, in se immensum. Donum enim, quod in ea fit et datur, est immensum, puta, Christus ipse, ejusque merita infiniti pretii, ac per ea gratia et gloria, quæ objective (quia pro objecto habet Deum visum et possessum a Beatis), et duratione est infinita, quia durabit in æternum.

Denique hinc discere quantas vires habeat poenitentia, quæ peccatum omne abolet, immensam Dei misericordiam accersit, eaque quasi vincit majestatem et vindictam judicis, et, ut ille ait, ligat quasi Omnipotentem. Rursum, quam poenitens misericordiae Dei supplex, pro venia et gratia se humiliare eique gratias agere debeat: peccatum enim, cum sit malum summum et infinitum, ut condonetur, indiget summa et infinita Dei misericordia. Unde David lapsus in peccatum: « Miserere mei, Deus, inquit, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam, *Psal. I, vers. 1*. Hoc considerantes S. Magdalena, S. Petrus, S. Paulus, S. Pelagia, S. Mattheus, S. Maria Ægyptiaca, etiamsi scirent peccata sibi esse dimissa; tamen tota vita ea luxerunt, ut tantæ Dei misericordiae aliqua ratione satisfacerent.

Hæc omnia significat hic Siracides, *J'eens* « Secundum enim magnitudinem ejus, etc. misericordia illius cum ipso est. » Hac enim misericordia Dei indigent justis, non tantum ut a peccatis purgentur, sed et ut deinceps ea caveant, tentationes omnes superent, in omni virtute consequantur et crescant, in sanctitate perficiantur et perseverent, ac æternæ gloriæ bravium consequantur. Undique ergo misericordia Dei eos cingit, obvallat et coronat, ut merito ei jugiter cum Psalte canere singuli debeant: « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, *Psal. V, 13*. Et: « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui (animarum fidelium) replebuntur ubertate, » virtutum et meritorum, *Psal. LXIV, 12*. Deus enim justis quasi continuum textit et plecit coronam tot, tantis et tam variis beneficiis et gratiis, quasi gemmis distinctam et variegatam.

O Domine, qui dives es in misericordia, qui tuis donis nos coronas et cingis; o vita perennis; vita, per quam vivo, sine qua morior; vita, per quam gaudeo, sine qua mæreo; vita dulcis et amabilis, concede ut tibi jungar, te amplectar, et suavi charitate soporatus, in te, qui es pax gratissima, sancte obdormiam. Da, Domine mi, ut anima mea virtute ardentis amoris conflata, et dulcedine penetrantis charitatis liquefacta, tota effluat in te. Posside eam, o summum atque incommutabile bonum, posside eam, ut ipsa possideat te. Confige, dilecte mi, et transverbera cor meum acutissimo dilectionis telo, ut ego an ore tui salubriter langueam, omnia transitoria mihi vilescant, tu solus placeas, solus incomparabili pulchritudine tua me lætifices: quia tu es tota possessio, totaque beatitudo animæ meæ.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A Dei cultu, timore et honore transit ad cultum et honorem parentum. Inde, vers. 19, commendat mansuetudinem et humilitatem, ac ne altiora queramus. Tertio, vers. 27, cordis duri penas recenset ac vers. 31, ex adverso cordis sapientis felices successus. Denique, vers. 33, commendat eleemosynam ejusque fructus assignat.

1. Filii sapientiae, ecclesia justorum; et natio illorum, obedientia et dilectio. 2. Judicium patris audite, filii, et sic facite ut salvi sitis. 3. Deus enim honoravit patrem in filiis: et judicium matris exquirens firmavit in filios. 4. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, et continebit se ab illis, et in oratione dierum exaudietur. 5. Et sicut qui thesaurizat, ita et qui honorificat matrem suam. 6. Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis, et in die orationis suæ exaudietur. 7. Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore: et qui obedit patri, refrigerabit matrem. 8. Qui timet Dominum, honorat paren-

es, et quasi dominis serviet his, qui se genuerunt. 9. In opere, et sermone, et omni patientia honora patrem tuum. 10. Ut superveniat tibi benedictio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat. 11. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta. 12. Ne glories in contumelia patris tui: non enim est tibi gloria, ejus confusio. 13. Gloria enim hominis ex honore patris sui, et dedecus filii pater sine honore. 14. Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius. 15. Et si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tua: elemosyna enim patris non erit in oblivione. 16. Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum. 17. Et in justitia aedificabitur tibi, et in die tribulationis commemorabitur tui: et sicut in sereno glacies, solventur peccata tua. 18. Quam malae famae est, qui derelinquit patrem: et est maledictus a Deo, qui exasperat matrem. 19. Fili, in mansuetudine opera tua perfee, et super hominum gloriam diligeris. 20. Quanto magnus es, humiliate in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. 21. Quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. 22. Altiora te ne quaesieris, et fortiora tu ne scrutatus fueris; sed quae praecipit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. 23. Non est enim tibi necessarium, ea quae abscondita sunt, videre oculis tuis. 24. In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter, et in pluribus operibus ejus non eris curiosus. 25. Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. 26. Multos quoque supplantavit suspicio illorum, et in vanitate detinuit sensus illorum. 27. Cor durum habebit male in novissimo: et qui amat periculum, in illo peribit. 28. Cor ingrediens duas vias, non habebit successus, et pravus corde in illis scandalizabitur. 29. Cor nequam gravabitur in doloribus, et peccator adjiciet ad peccandum. 30. Synagogae superborum non erit sanitas: frutex enim peccati eradicabitur in illis, et non intelligetur. 31. Cor sapientis intelligitur in sapientia, et auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. 32. Sapiens cor et intelligibile abstinebit se a peccatis, et in operibus justitiae successus habebit. 33. Ignem ardentem exstinguit aqua, et elemosyna resistit peccatis. 34. Et Deus prospector est ejus, qui reddit gratiam: meminit ejus in posterum, et in tempore casus sui inveniet firmamentum.

Nota: Duodecim argumentis incitat filios ad honorandos parentes; *primum* est vers. 2, quod ex honore parentum pendeat salus filiorum; *secundum*, vers. 3, quod Deus parentes quasi sui vicarios honorari praeeperit, in eosque patriam suam potestatem et auctoritatem transcripserit, ideoque in ipsis honoretur; *tertium*, vers. 4, quod honorans parentes veniam peccatorum impetrabit, et in oratione exaudietur; *quartum*, vers. 5, quod thesaurum sibi congregabit; *quintum*, vers. 6, quod jucundabitur in filiis; *sextum*, vers. 7, quod vitam habebit longævam; *septimum*, vers. 8, quod natura nos doceat parentes quasi dominos esse colendos; *octavum*, vers. 10, quod honorans pa-

rentes benedicetur a Deo; *nonum*, vers. 11, quod benedictio patris firmet domos filiorum, maledictio vero eas evertat; *decimum*, vers. 12, quod honor et decus patris sit honor et decus filii, dedecus vero patris sit dedecus filii; *undecimum*, vers. 17, quod honorantem parentes Deus eripiet a qualibet tribulatione; *duodecimum*, vers. 18, quod infamis sit et maledictus, qui parentes negligit. Totum hoc caput recenset S. Ambrosius in fine tom. II, in illudque duos subnectit sermones; quare subinde eum citabo, praesertim ubi a Vulgata Latina discrepat. Ambrosius enim graecum sequitur textum.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. FILII SAPIENTIAE, ECCLESIA JUSTORUM; ET NATIO ILLORUM OBEDIENTIA ET DILECTIO. — Hic versus jam

non exstat in Graeco, ac consequenter in Syriaco et Arabico; hi enim ex Graeco tra-

videntur. Arabicus tamen primum et secundum versiculum in unum conflat, vertitque hoc modo: *O Ecclesia filiorum, obedite patribus vestris.* Egit Siracides cap. I et II, de sapientia: hic ostendit in quibus illa sit et habitet, quique sint vere sapientes, puta, non speculative duntaxat, sed et practice; hos enim non alios docet esse quam justos, qui student obedientiae et dilectioni. Hanc thesin quasi basin dicendorum stabilit et praemittit; ac deinde descendit ad hypothesin, puta ad obedientiam et dilectionem, quam filii probi parentibus exhibent, ex eaque thesin confirmat ac demonstrat, idque ordine congruo. Cum enim cap. I et II, ostenderit sapientiam primario sitam esse in timore et cultu Dei, qui tribus primae tabulae Decalogi praecipis sancitur, hic descendit ad timorem et cultum parentum, quasi Dei in terra vicariorum, qui primo secundae tabulae Decalogi praecipio statuitur.

Sensus ergo est: « Filii, » id est discipuli et studiosi, « sapientiae, » sunt « Ecclesia, » id est cœtus et congregatio, « justorum, » q. d. Vere sapientes sunt justis, et « natio, » id est genus, prosapia et indoles « illorum » est « obedientia et dilectio, » q. d. Tales plane addicti sunt, totique vacant et student obedientiae et dilectioni, ut ex ea proeminati esse videantur. Ubi nota: Vox *filii*, apud Hebraeos, cum jungitur genitivo praemii vel poenae, idem est quod dignus; ut filius gehennae est dignus et reus gehenna, filius mortis est reus mortis, filii regni sunt digni regno caelesti, qui illud sua virtute merentur; cum vero vox *filii* jungitur genitivo virtutis aut vitii, idem est quod studiosus et discipulus, qui studet et incumbit virtuti, aut vitio; hic enim ex virtute virtuosum, vel ex vitio vitiosum se efficit et efformat, ut ex virtutis aut vitii institutione vel illecebra quasi semine prognatus censi possit. Sic filii obedientiae vocantur obedientes, qui incumbunt obedientiae; filii superbiae vocantur superbi, qui student ambitioni, altaeque et superba ambiunt.

Filii ergo sapientiae sunt sapientes, qui student sapientiae, qui sapientiae dogmata et dictamina avidè hauriunt, imbibunt, amant et exequantur, ut ex sapientia quasi matre progeniti esse videantur, ideoque subdit: « et natio, » id est prosapia, « illorum, » puta spiritualis et mystica, est « obedientia et dilectio, » q. d. Hi sapientiae filii, puta discipuli et studiosi, praeter naturalem et carnalem generationem, aliam prosapiam habent supernaturalem, spiritualem et divinam, puta obedientiae et charitatis, ex qua spiritualiter prognati sunt; in his enim duobus consistit vera sapientia practica. Ita enim vacant obedientiae et charitati, ut ex utraque progeniti dici possint.

Ubi moraliter disce quam impense sapientes et justis studere debeant obedientiae et charitati, nimirum, ut non tam obedientes et charitate praediti, quam ipsa obedientia et charitas esse videantur; quia, scilicet ex continuo usu utramque

sibi ita familiarem fecerunt, ut in suam naturam convertisse videantur: ita scilicet imitantes Deum patrem suum, ex quo mystice renati sunt, quique eis hanc suam sapientiae generationem communicavit. Deus enim est ipsa sapientia, honestas et charitas, ut ait S. Joannes *epistola I*, cap. IV, vers. 16. Hoc est quod ait S. Ambrosius, lib. *D Nee*, cap. IV: « Noe ad totius generis reservatur seminarium, qui non generationis nobilitat sed justitiae et perfectionis merito laudatur. Præbati enim viri genus, virtutis prosapia est; quia sicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes sunt. Etenim familiae hominum splendore generis nobilitantur; animarum autem clarificatur gratia splendore virtutis. » Sic de S. Basilio, fratre suo, scribit Gregorius Nysenus in *Oratione funebri*: « Quae est igitur Basilii nobilitas et claritudo generis? quae patria? Ac genus quidem illi familiaritas et necessitudo cum Deo, patria vero virtus. Qui enim Deum recepit, ut inquit Evangelium, potestatem habet, ut filius Dei fiat. Qui autem virtute praeditus est, et hanc colit, et ex hac sibi reditus conficit, patriam suam prorsus efficit id, in quo vivit; sobrietas autem illi pro domicilio erat, sapientia loco praedii; justitia autem, et veritas, et puritas, pro splendoris aedificiorum ornamentis. »

Hinc secundo, « natio, » id est, *nati*. Unde S. Augustinus in *Speculo* legit: Et pati illorum obedientia et dilectio; ac Tigurina vertit: *Filii sapientiae, cœtus justorum sunt; et fetus* (vel soboles aut proles) *illorum obedientia et charitas, q. d.* Uti justis sunt mystici filii sapientiae, ita ex ea mysticas progenerant proles, puta opera obedientiae et charitatis, quae assidue operantur et in lucem edunt, adeo ut eadem in alios proeminant, eosque sibi similes, puta, operum obedientiae et charitatis studiosos efficiant; praesertim vero summopere conantur ut « natio, » id est, nati et filii eorum, iis impense studeant, ut parentibus similes, videantur ex utero obedientiae et charitatis esse progeniti, quomodo de Catone mire continente dixerunt Gentiles, « Catonem ex eodem utero, quo continentia, esse prognatum. » Porro Siracides hic significat, non quid semper sit, sed quid semper esse debeat, et ad quid justos conari et contendere oporteat. Videmus enim justos nonnullos in obedientia et charitate remissos et tepidos; videmus filios eorum saepe inobedientes et rixosos, uti Davidi fuit Absalon, Ezechiae fuit Manasses, Josiae Joachim et Sedecias: sed parentum officium est, filiis suam imprimere justitiam, obedientiam, charitatem, ideoque eas toto animo complecti, ut in ipsas quasi conversi, non nisi eas spirent, filiisque et cæteris aspirent et afflent.

Hinc tertio, Palacius sic explicat: Filii sapientiae, ait, in quibus sapientia Dei habitat, quosque ipsa verbo suo sibi filios genuit, constituunt Ecclesiam justorum. Jam horum filii sunt

obedientissimi, adeoque diligentes, ut jure eos obedientiam voces et dilectionem. Ergo filii justorum obedire nimis debent, diligere nimis debent. Et Jansenius: *Justi*, ait, sunt obedientia et dilectio, id est, penitus dediti sunt obedientiae et dilectioni. Hebraei enim metonymice saepe abstracta ponunt pro coneretis, maxime ubi est auxesis; sicut Latini scelus vocant eum qui valde est sceleratus. Et Rabanus: « Filios sapientiae, ait, merito dicit Ecclesiam justorum; quia qui vere sapiens est, verus est justitiae cultor; quoniam vera sapientia veraciter justitiae dicitur normam. Nationem vero justorum vocat obedientiam et dilectionem tropica locutione, qua per ipsas virtutes exprimit virtutum possessores. »

Hinc discit certum signum, et velut tesseram, sapientiae et justitiae esse obedientiam et charitatem. Vis cognoscere an quis sapiens sit et justus? vide an obediens sit et diligens. Si talem repereris, audacter dicito eum esse sapientem et justum; si non, dicito non esse. Fides enim, quae per dilectionem operatur, hoc est, charitas, distinguit filios Dei a filiis diaboli, ait S. Augustinus serm. 53 *De Tempore*. Rursum: « Sola obedientia virtus est, quae virtutes caeteras menti inserit, inserlasque custodit. Hinc melior est obedientia quam victimae, quia per victimas aliena caro: per obedientiam vero voluntas propria mactatur, » ait S. Gregorius lib. XXXV *Moral.* cap. x.

Denique obedientiam jungit dilectioni, quasi filiam matri; dilectio enim in mente parit obedientiam. Unde filii obediunt parentibus, quia eos amant, de quibus proinde sermonem subjicit. Hinc filii sapientiae, puta fideles et justii, ab Apostolis indignantur filii obedientiae, I *Petri* 1, 14, aequae ac filii dilectionis, *Colos.* 1, 13.

Hinc Clemens Alexandrinus, lib. VII *Stromat.*: « Sicut, inquit, qui studet Platoni, fit philosophus; ita qui paret Domino, et per eum datam sequitur prophetiam (doctrinam sacram), efficitur ad magistrum imaginem Deus qui in carne versatur. » Obedientia ergo facit divinos, et quasi deos terrestres. Sapienter B. Laurentius Justinianus lib. *De Ligno vitae*, cap. iii *de Obedientia*: « Sicut, inquit, sine duce non confiditur de victoria, ac sine gubernatore non pervenitur ad portum; ita absque obedientia impossibile est in hujus vitae pelago non periclitari; ista enim hominem facit triumphare. » Sublimius Climachus, *gradu* IV: « Obedientia, ait, est animae propriae perfecta abnegatio, spontanea mors, vita curiositate carens, securum periculum, immediata ad Deum excusatio, metus mortis contemptio, tuta navigatio, confectum dormiendū iter. Obedientia est sepulcrum voluntatis, discretionis depositio. »

Et S. Gregorius, lib. IV in I *Regum*, cap. x, ad *Ulla*: *Septem diebus expectabis me.* « Victimae, inquit, sunt obsequia obedientium, quia cum hominibus pro Deo subjicimur, superbos spiritus superamus. Caeteris quidem virtutibus daemones

impugnamus, per obedientiam vincimus. Victores ergo sunt, qui obediunt; quia, dum voluntatem suam aliis perfecte subiciunt, ipsis lapsis per obedientiam angelis dominantur. » Et paulo antea, in quo sita sit perfectio obedientiae, docet: « Haec profecto est forma exacte obedientiae, ut in omni quod foris agamus, ad potentiam Conditoris ubique praesentem respiciamus. Sic nimirum in subditiōe obedientiae nostrae habere possumus et rectitudinem operis, et incrementa devotionis. Recti quidem tunc sumus opere, quia pro eo, quem cernimus, nos in labore obedientiae exercemus. Devoti etiam sumus, quia ei nos placere credimus, quem inspectorem nostrorum laborum attendimus, et largitorem aeternae retributionis. »

Denique S. Augustinus in *Psal.* cXLIII: « Agnosce, inquit, ordinem, quare pacem tu Deo tibi caro; quid justius, quid pulchrius? tu majori, minor tibi: servi tu ei qui fecit te, ut tibi serviat quod est factum propter te. Si autem contemnis tu servire Deo, nunquam efficies ut tibi caro. Qui non obtemperas Domino, torqueris a servo. » Quocirca *Proverb.* xxi, 28, dicitur: « Vir obediens loquetur victorias. » Quia, ut S. Gregorius lib. XXXV *Moral.* cap. xii, dixit: « Alienae voci humiliter dum subdimur, nosmetipsos in corde superamus. »

Rursum jungit obedientiam charitati, ut ostendat in praxi unam alteri quasi sororem sorori esse sociandam, unamque ab altera compleri et perfici. Perfecti enim ita obediunt, ut diligant; ita diligunt, ut obediunt. Haec enim dilectio obedientiae, qua primo diligunt Praelatos quasi suos parentes; secundo, diligunt id quod jubetur; tertio, diligunt ipsum obedire; facit facilem et perfectam eorum obedientiam. Nam, ut ait S. Leo serm. 4 *de Jejunio 7 mensis*: « Obedienti molit imperium, nec dura necessitate ibi servitur, ubi diligitur quod jubetur. » Et S. Ambrosius in *Psal.* cXVIII, vers. 2, sermone 13, ad illud: *Levavi manus meas ad mandata tua, quia dilexi.* « Legem, inquit, ille (Psaltes David) diligebat, ut legem libenter impleret. Qui enim diligit, ex voluntate facit quae sibi sunt imperata; qui timet, ex necessitate. » Haec est obedientia charitatis, quam fidelibus commendat S. Petrus, *epist.* I, cap. 1, 22. Praeclare enim S. Bonaventura, *Processu 6 Relig.* cap. xl: « Triplex, ait, est obedientia, scilicet, necessitatis, cupiditatis et charitatis. »

2. JUDICIUM PATRIS AUDITE, FILII; ET SIC FACITE, UT SALVI SITIS. — « Judicium » vocat sententiam, praecceptum, praescriptum, puta, id quod praescribit, et faciendum judicat pater; sed quis hic pater? Primo, Graeca et S. Ambrosius patrem accipiunt ipsum Siracidem, aut certe sapientem, quasi illa filios suos vel discipulos alloquatur. Sic enim habent: *Me patrem audite, filii.* Secundo, Rabanus accipit Patrem aeternum, puta Deum, qui est pater universorum, ex quo omnis paternitas

in caelis et in terris nominatur, q. d. « Qui Dei Patris audierit judicium, et fecerit ejus praeccepta, procul dubio salvus erit: cujus mandatum est, ut etiam patri temporali et matri honoris reverentia exhibeatur. » Tertio, plane et simpliciter, per patrem accipe genitorem. Explicat enim obedientiam, quam dixit, jubendo ut filii obediunt patri, de qua obedientia fuse deinceps sermonem instituit. Unde ait: « Et sic facite, ut salvi sitis, » q. d. « Audite, » id est, obedite judicio et sententiae patris, o filii; sic enim facietis ut salutem praesentem et aeternam consequamini. Alludit ad mercedem a Deo promissam filiis honorantibus parentes: « Honora patrem tuum et matrem, ut longo vivas tempore, et bene sit tibi, » *Deuteron.* 5, vers. 16. Vide ibi dicta.

Hinc patet patrem, et pari modo Praelatum quemlibet, posse filio et subdito praecipere sub poena peccati, etiam mortalis. Hoc enim significat *ut salvi sitis, q. d.* Si obedieritis patri, salvi eritis; si non obedieritis, a salute exciditis. Unde Syrus vertit: *Filii, patres audite et facite, ut vivatis vitam saeculi saeculorum;* et Arabicus: *O Ecclesia filiorum, obedite patribus vestris, ut haereditetis vitam perennem.* Causam subdit dicens:

3. DEUS ENIM HONORAVIT PATREM IN FILIIS. — Deus enim honore affectit patrem, dum praecipit filiis ut parentes honorent, q. d. Ideo judicium patris audiendum, eique obediendum est, quia Deus suum honorem, jus et imperium transcripsit in parentes, jubens filiis ut eos quasi sui vicarios venerentur, audiant, obediunt. Ratio physica est, quia Deus paternitatem suam, id est potestatem, vim actumque generandi, communicavit patri, ac per eum filios produxit. Cum ergo filii a Deo per patrem accipiant suum esse, omneque bonum, puta quod sint, quod homines sint, quod rationales, quod bene instituti, quod divites, etc., par est ut eum quasi sui principium, auctorem et genitorem colant, ament, obsequantur. Haec ratio est a priori, ideoque principium, fons et origo omnium, quae hic dicuntur de honore parentum. Unde Tigurina vertit: *Dominus enim patrem liberis honorabilem reddidit;* Syrus: *Dominus enim glorificavit patrem in filiis;* Arabicus: *Quoniam Dominus concedens constituit debitum super filium genitori suo. Debitum intellige objective et passive, puta, quod debetur patri a filio, non quod pater debet filio. Aut debitum, id est auctoritatem, jus, imperium. Id patebit ex eo quod mox de marte subdit.*

Hoc est quod ait Philo lib. *De Decalogo*: « Filii prohi parentes suos, ut deos quosdam visibiles, colunt et observant. » Additque, propterea, praecceptum de honorandis parentibus a Deo legislatore positum esse in confinio duarum tabularum Decalogi, puta, in initio secundae tabulae illico post praeccepta de colendo Deo, tradita in prima tabula, ut significaretur proxime post Deum colendos esse parentes, quasi deos nostros terres-

tres. Hinc Aristotelis axioma est lib. IX *Ethic.*: « Diis, parentibus et magistris nemo potest reddere aequivalens. » Idem, lib. VIII: « Majoribus, ait, datur honor, minoribus lucrum, quia honor est tributum virtutis et beneficii, lucrum est auxilium indigentiae. » Et Seneca in *Proverbiis*: « Praetabis, inquit, parentibus pietatem, cognatis dilectionem, amicis fidem, omnibus aequitatem; pacem habebis cum hominibus, bellum cum vitis. »

ET JUDICIUM MATRIS EXQUIRENS FIRMAVIT IN FILIOS. — « Judicium » hic significat tum jus, auctoritatem et imperium, tum sententiam et praecceptum, q. d. Deus vult cuique suum jus servari: unde requirit, id est severe jubet, exigit et punit, ut « judicium, » id est, sententia et auctoritas matris conservetur et fiat a filiis; atque hoc ipso sancit et confirmat matris jus, auctoritatem, sententiam et praecceptum apud filios, ut filii illud quasi Dei praecceptum audire, eique obedire teneantur: ei enim suam, id est, divinam auctoritatem addidit, dum jussit et statuit ut filii obediunt parentibus, quasi vicariis suis. Unde Syrus vertit: *Judicium matris in filiis suis confirmavit;* Arabicus, *et debito genitricis constringuntur filii ejus;* Tigurina, *sententiae matris attribuit auctoritatem in filios.* Merito; nam, ut ait Aristoteles lib. VI *Ethic.*: « Matres plus amant filios, quam patres; quia certiores sunt eos esse suos, et quia plures circa eos (dum eos utero gestant per novem menses, lactant, fasciant, purgant, educant, totaque circa eos occupantur) labores sustinent. » Cum ergo filii teneri plura accipiant a matre, quam a patre, hinc et plus eamdem diligere solent.

Hac de causa Tobias moriturus sollicitę monet filium, dicens cap. IV, 3: « Honorem habebis matri tuae omnibus diebus vitae tuae. » Causam subdit: « Memor enim esse debes, quae et quanta pericula passa sit pro te in utero suo. » Ubi Glossa Interlinearis: « Redde, ait, te ei quae cum dolore dedit te. » Sic septem fratres Machabaei reddiderunt vitam matri et Deo per obedientiam, offerendo eam in holocaustum martyrii, ad quod mater eos incitabat, refrenando dolores suos, quibus eos conceperat et pepererat, II *Machab.* VII. Praeclare S. Ambrosius in *Psal.* cXVIII, serm. 15: « Non possem, ait, salvo pietatis jure, odisse patrem cui debeo quod creatus sum; nec matrem longo decem mensium fastidio pii fetus onera portantem, cui in absolute plus periculi, in dilatione plus tædii est. » Et in cap. II *Luce*: « Tu matri debes pudoris injuriam, virginitatis dispendium, partus periculum; matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui miserę in ipsis votorum fructibus majus periculum est; et cum ediderit, partu absolvitur, non timore. » Quin et Plato, cujus verba recenset Rhodiginus lib. IX, cap. XVIII: « Ergo as est, inquit, parentibus prima et maxima debita, omnium antiquissima debitorum persolvere; putare enim quisque debet, omnia quae possidet, eorum esse qui genuerunt; ita ut illis haec omnia ministrare

debeat; primum quidem externa bona, deinde corporis, postremo quæ ad animum pertinent, verbisque etiam per totam vitam parentes maxime venerari licet. »

4 et 5. QUI DILIGIT DEUM (honorando parentes, quos Deus quasi sui vicarios jussit a filiis diligere et honorari), EXORABIT PRO PECCATIS (omnia enim hæc spectant, sanciantque honorem parentum; unde Græca habent: *Quia honorat patrem, exorabit pro peccatis*); ET SICUT QUI THESAURIZAT, ITA QUI HONORIFICAT MATREM SUAM. — Syrus: *Qui honorat matrem suam, dimittentur delicta ejus; et reponit thesauros, qui honorat matrem suam, q. d. Qui honorat matrem, hunc honorem quasi ingentem honorum operum et meritorum thesaurum, in sinu Dei recondit, qui apud Deum pro felicitate filii intercedat, Deique oculos assidue verberet, ut omne bonum ab illo impetret, ac præsertim præmia vitæ æternæ, ait Rabanus. Tigurina: *Qui reveretur patrem, peccata expiabit*; Græce *ἐξιδόσεται*, id est propitiat, expiat; Complut. et S. Ambrosius, *veniam impetrat*, scilicet præteritorum; a futuris vero *centinebit se*; quin et in oratione dierum, id est quotidiana, quæ per dies singulos funditur, *exaudietur*; S. Ambrosius, *in die orationis suæ exaudietur*; Tigurina, *votorum quotidianorum compos erit*; Palacius, *quo die petit, impetrabit*. Ratio est, quia honorem patri delatum sibi delatum reputat Deus, qui honorantes se honorat, audientes se exaudit, et, ut ita dicam, obedientibus sibi obedit, ac in liberales erga se multo indulgentior est et liberalior; non enim se patitur summa illa bonitas beneficentia aut liberalitate a creatura sua vinci; sed omnem illam longe superat et transcendit.*

Secundo, qui honorat patrem, patris molestiam, indignationem, impatientiam cæteraque vitia dissimulat, tolerat et lenit: unde hac sua tolerantia sua delicta expiat, ac meretur ut Deus illa pari modo toleret, condonet et aboleat.

Tertio, quia Deus id ipsum hic per Siracidem promittit et sancit; ut enim ostendat quam sibi gratus sit honor parentum, promittit ei certam peccatorum veniam. Itaque honorem parentum hic quasi sacrificium pro peccato filiorum instituit, idque significat *τὸ ἐξιδόσεται*, id est propitiat et expiat. Ratio est, quia, si sacrificium, quo mactabatur caro animalis, v. g. vituli aut hirci, expiabat peccatum, ut patet *Levit. iv*, multo magis expiabit illud honor et obedientia filiorum, quo voluntas eorum parentibus Deoque substernitur, et quasi mactatur, ut ait S. Gregorius paulo ante citatus.

Quarto, quia veri probique (quin et improbi) parentes docent incitantque filios, ut timeant Deum, studeant ei placere, ac cavere ejus offensam: si quando eum offenderint, doleant, contendantur, vernamque efflagitent: quibus dum probi filii obediunt, hac contritione expiant peccata.

Quinto, quia verus honor et pietas filiorum in parentes subordinatur honori et pietati in Deum,

adeoque ex ea proficiscitur et manat, ut patet vers. 8, sicut amor proximi oritur et manat ex amore Dei: sicut enim amamus proximum propter Deum, sic et amamus colimusque parentes propter Deum. Hæc ergo pietas in Deum expiat peccata, quia adducit secum contritionem et dilectionem Dei; vera enim in Deum pietas dicitur ut ab ejus offensa te plane contineas; et sicubi eum offenderis, illico doleas, conteraris, omnique studio ei te reconciliare satagas. Id significat noster Interpres, cum vertit: « Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis. » Quo significat honorem, amorem et pietatem in parentes oriri ex dilectione Dei, ac per eam peccata expiare. Denique filii, qui honorant parentes, merentur et obtinent parentum orationem et benedictionem, qua eis præ cæteris bonis Dei gratiam apprecantur. Ita Job cap. 1, orabat, imo sacrificio expiabat hebdomadam peccata filiorum.

Paulo aliter Palacius Græcam versionem explicat, quasi dicat: « Qui diligit patrem, exorabit pro peccatis, » scilicet patris; ut, sicut parens orat pro peccatis filiorum, ita vicissim filii orent pro peccatis parentis. Nostram vero sic, q. d. Filius qui diligit Deum, cavebit ne parentes offendant; quod si ex fragilitate humana eos offenderit, Deum pro offensa hac exorabit, et in oratione dierum exaudietur, id est, orans veniam multis diebus, eandem tandem impetrabit. Oratio enim dierum est oratio quotidiana et perseverans, quæ per multos dies continuatur.

6. QUI HONORAT PATREM SUUM, JUCUNDABITUR IN FILIIS. — Tigurina, *jucunditatem capiet ex filiis*; Syrus, *letabitur de filio suo*; quia, scilicet, Deus faciet ut filii ejus sint probi, sani, habiles, egregii, ac præsertim patri obsequentes. Arabicus, *multiplicati sunt filii ejus*. Hæc enim est lex talionis, ut quod facit patri filius, id ipsum a suo recipiat filio. Cum ergo honore et obedientia sua lætificet patrem, par est ut iisdem lætificetur a filio suo: qui vero patri inobediens est ac rebellis, ideoque eum contristat, inobedientes pariter ac rebelles sentiat et filios, ideoque tristetur, et non raro mœstitia contabescat: cujus rei exempla exstant quotidiana. Honor enim hic non tantum honorem et reverentiam, sed et obedientiam, amorem ac beneficentiam complectitur. Cum enim Deus præcipit: « Honora patrem et matrem; » intellige primo, reverentiam exhibendo; secundo, obediendo; tertio, amando; quarto, beneficiendo et sustentando, si senex sit aut indigeat, uti dixi *Deut. vers. 16*. Huc spectat illa Thaletis ad filios vox: « Quale præmium rependeritis parentibus vestris, tale a liberis vestris expectate. » Testis est Laertius, lib. I, cap. 1. Et illa Epaminonda: « Mihi jucundissimum est, quod utroque parente vivo Leuetrica pugna vicerim Lacedæmonios. » Testis est Plutarchus in *Græc. Apophth.*

7. QUI HONORAT PATREM SUUM, VITA VIVET LONGIORE. — Arabicus: *Qui honoraverit genitores suos,*

rolongabitur duratio ejus, et bene se habebit remuneratio illius in justitia genitorum suorum. Justitiæ enim parentum particeps erit filius, si eos amet et honoret, Causam dedit *Deuter. v, 16*. Dignus enim est vita, qui vitæ auctorem colit; indignus, qui eum negligit.

Et QUI OBEDIT (S. Augustinus in *Speculo* legit, *obaudit*) PATRI, REFRIGERABIT MATREM. — Græce *ἀναπαύσει*, id est, requiescere faciet, hoc est, pro tot doloribus, curis, mœroribus, quos mater pro ipso in conceptu, partu et educatione sustinuit, ipse tandem illi gaudium et quietem animi conciliabit, tum quia mater gaudet de officio et virtute filiorum, quæ ac de honore præstito a filiis patri ac marito suo; quod enim marito confertur, confertur et uxori: vir enim et uxor sunt duo in carne una, puta una persona civilis et politica; tum quia mater a filiis eundem honorem sperat et expectat, quem ab eis videt tribui patri. Honor enim qui tribuitur patri, pari jure debetur et matri.

Græca pro patri, habent *κύριος*, id est domino. Unde Complut. et S. Ambrosius sic vertunt, *qui obedit domino, quietem dabit matri suæ*; Tigurina, *qui Dominum audit, matri suæ acquiescet*; Syrus, *offert gratiarum actiones bonas Deo ille, qui honorat matrem suam*. Quod enim matri exhibet filius, sibi exhibitum reputat Deus, tum quia tam mater, quam pater, Deum filiis representant; tum quia filii honorant matrem ex amore Dei, ut scilicet, Dei legi et voluntati id iubentis satisfaciant.

Porro nostra versio Latina plures patitur sensus, ait Palacius. *Primus* est: Qui obedit patri, e ipsa obedientia refrigerium præstat matri; contra, qui refractarius est patri, grandi tristitia afficit matrem. *Secundus* est: Ei, qui patri suo obedit, felicia succedent; quo felici rerum successu matrem lætificabit; quasi sit hoc quartum commodum eorum qui patri obediunt, quod tam illis res succedat prospere, ut vix sit, quod matrem pro filiis sollicitam tristitia premat. *Tertius* est: Qui patri obedit, conabitur matrem refrigerare; nam eo matris refrigerio obedientiam parenti præstabit. *Quartus* est: Refrigerabit matrem, id est, matrem in refrigerio sepulcri tandem collocabit, ut Tobias junior, qui matrem e felici vita deduxit ad mortis quietem. Inter hos sensus primus et tertius maxime sunt litterales et genuini.

8. QUI TIMET DOMINUM, HONORAT PARENTES (timor enim, id est reverentia, cultus et amor Dei, impellit nos ad faciendam ejus voluntatem et legem, inter quas prima secundæ tabulæ jubet honorari parentes. Hic versus jam non exstat in Græco, Syro et Arabico. Modum honorandi parentes subjicit, dicens): ET QUASI DOMINIS SERVIET HIS QUI SE GENUERUNT, — q. d. Honor parentibus debitis, non tantum consistit in assurgendo, caput detegendo, verbis reverentibus eos compellingo, vultum submittendo, genu flectendo; sed

potius in obedientia et obsequio, ut iis serviat quasi dominis; » Palacius, *quasi diis*; in iis enim Deus representatur, Deique dominium respiciet. Nam ut ætas in senibus venerationi est, utpote in qua Dei æternitas lucet; ita paternitas in parentibus est honori, in quibus Dei paternitas et dominium emicat.

Vult ergo Deus ut familiaritas et assidua conversatio filiorum cum parentibus, eorum erga parentes reverentiam non minuat, sed augeat, dum jubet eos cogitare se non cum paribus, sed cum superioribus et dominis agere. Vult ergo, ut talibus serviant, non ut servi, servili timore; sed ut ingenui filii liberali amore obsequantur, etiam demittendo se ad officia servilia et vilia, cum ea jubent parentes, vel exigit necessitas. Hinc Persæ filiis, servorum vice, utebantur, teste Rhodigino, lib. XI, cap. XVII. Idem fecisse Lacones et Cretenses docet Strabo lib. XVI: « Honor, ait S. Hieronymus in cap. xv *Matth., in Script.*, « non tantum in salutationibus et officiis deferendis, quantum in elemosynis, ac munerum oblatione sentitur. Honora, inquit Apostolus, viduas, quæ vere viduæ sunt: hic honor donum intelligitur. Et presbyteri duplici honore honorandi sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina Dei. » Ratio est, quia filius cum totum, quod est, acceperit a patre, est quasi peculium et possessio patris. Unde prima parens Eva, primum generans filium, vocavit eum *Cain*, id est possessio, dicens *קניתי* *kaniti*, id est, *possedi hominem per Deum*, *Genes. iv, 1*. Hinc et patri est jus herile in filium, adeo ut in necessitate eum in servum vendere possit, ut colligitur *Exodi XXI, 7*, sancitque jus civile, lib. II, cap. *de patribus qui filios distraxerunt*. Vide Covarruvias, lib. III *Variar.* cap. XIV, num. 4, et Lessium, lib. II *De Justitia*, cap. v, dub. 4, in fine.

9. IN OPERE ET SERMONE, ET OMNI PATIENTIA HONORA PATREM TUUM. — Modum generalem honorandi præscripsit, dicens: « Et quasi dominis serviet his qui se genuerunt; » hic ad particulares ejus modos descendit. Itaque dicit honorandum esse patrem: primo, « in opere, » scilicet opera, quæ pater injungit, exsequendo, pro ejus et familiæ sustentatione laborando, necessitatibus ejus quibuslibet subveniendo; secundo, « in sermone, » ut honorifice de patre loquatur, eum patrem nomen, humiliter ei respondeat, afflictum soletur, iratum blande compellet et leniat; tertio, « in patientia, » ut patienter toleret patris choleram, asperitatem, imperium, moresque difficiles ac vitia, utque ejus jussa, quantumvis ardua sibi repugnancia, humiliter excipiat hilariterque exsequatur. Unde Tigurina vertit: *Tam factis quam dictis patrem et matrem honora per summam patientiam, ut bene precetur tibi*. Jubet ergo ut filii patientia vincant parentum, præsertim senum, morositatem; sicut patrum patientia sustinuit filiorum parvulorum ineptias et importunitatem.